

BROODOPROER: REAKTIE

magdaleen kingmans & jack hofman

In Groniek no. 49 (feb.'77) heeft Dave Gout geschreven over "Het Broodoproer in Groningen in 1847". Zijn artikel hebben wij met stijgende verbazing en verwondering gelezen. Misschien is het niet helemaal terecht om kritiek te spuien op een uittreksel uit een skriptie, omdat dit noodgedwongen een slap aftreksel van het geheel zal zijn, maar daar dit gedeelte het enige is, dat gepubliceerd is, menen we dat het toch terecht is op dit stuk te reageren.

In de geschiedenisstudie wordt ons geleerd, onze bronnen kritisch te gebruiken. Dit betekent echter niet alleen, dat we die bronnen natrekken op hun juistheid, maar ook, dat we zelf typische, tijdsgebonden vooroordelen proberen te onderkennen. We kunnen ze gebruiken om aan te geven hoe men (dit is in de 19e eeuwse bronnen vrijwel altijd de gezeten burgerij) dacht over bepaalde sociale verschijnselen. Hun zienswijze over te nemen is wel gemakkelijk, maar wetenschappelijk gezien volstrekt onjuist.

Hieraan maakt Dave Gout zich o.i. in ernstige mate schuldig. Enkele voorbeelden: "M.i. was de motivatie plundering en baldadigheid"(p.10) en "Een goede rel was een verzetje, maar plundering moet een veel groter genoegen geweest zijn"(p.12). Er is in het hele artikel geen duidelijke poging gedaan de beweegredenen van de 'volksmassa' te analyseren. Dave wijst op de armoede, de hoge broodprijzen, de relatie tussen het oproer in Harlingen en Groningen, de rondtrekkende bedelaars, het falende beleid van de overheid, maar werkt deze factoren nauwelijks uit. Waarschijnlijk, omdat zijn aandacht te zeer gericht was op het zoeken naar een samenhang tussen de radikale beweging en dit oproer; vanuit zijn conceptie is dit natuurlijk te rechtvaardigen, maar het is jammer dat hierdoor veel gegevens onder de tafel verdwijnen. In het onderstaande willen we proberen enige aanzetten te geven voor een andere benadering. Het was voor de gemeentelijke overheden gedurende het grootste deel van de 19e eeuw heel moeilijk adequaat in te grijpen in het armoedeprobleem.

Haar positie was tweeslachtig. Enerzijds was het traditie, dat de armen en gebrekkigen geholpen werden door de partikuliere liefdadigheid (diaconieën, brooduitdelingen etc.), anderzijds was zij sinds 1827 verplicht de armen, die niet ten laste kwamen van godsdienstige of byzondere fondsen, te helpen (1). Dat een dergelijke regeling heel wat conflicten opleverde ligt voor de hand.

Taken, die de gemeente meestal op zich nam, waren spijsuitdelingen en werkverschaffing. In de spijsuitdelingen combineerde men soms de overheids- en partikuliere hulp. Zo werd er in 1845 door de gemeenteraad geld beschikbaar gesteld om het roggebrood in prijs te verlagen. Meer vermogende ingezetenen van de stad zouden verzocht worden dit bedrag bij inschrijving te verhogen. Van het beschikbare geld moesten bewijzen afgegeven worden, waarvoor men tegen bijbetaling tot de normale prijs, bij iedere bakker een grof roggebrood kon kopen. Eenieder, die had ingeschreven mocht naar vrije keuze de bewijzen verdelen onder de behoeftigen van de stad.(sic)²

De werkverschaffing stelde werkelozen in staat iets te verdienen door stenen te kloppen of vlas te braken. De arbeidsomstandigheden waren zeer slecht, het loon laag. Anders zouden de arbeiders immers maar lui worden en zelf geen initiatieven meer ont-plooien om werk te vinden. Het ingrijpen van de gemeentelijke overheid werd steeds bepaald door de situatie op dat moment. Er was geen sprake van een beleid, en dat kon ook moeilijk anders, gezien de slechte regeling van de armenzorg. De in de jaren veertig toenemende armoede werd dientengevolge beslist niet effectief bestreden. In 1847 werd het probleem nog vergroot door de toenemende werkloosheid. Zo werden in de week voor 28 juni ongeveer 60 arbeiders, die werkten aan de bouw van de Akademie, tijdelijk ontslagen.(3) Het is opvallend, dat zij zich juist op de morgen van 28e juni verzamelen bij het huis van de burgemeester om werk te vragen. Dit werd aan allen toegezegd en daadwerkelijk verschaft aan 40. De arbeiders bleken echter niet tevreden met deze toezegging.

Zij trokken in groepen langs de huizen om ondersteuning te vragen.(4) Opmerkelijk is, dat dit in grote groepen gebeurde;(5) Dit wijkt af van het normale patroon. Uit het onderzoek naar bedelarij van v. Holthoon bleek nl. 76% van het aantal veroordeelden alleen gebeld te hebben. Er waren dus in de loop van 28 juni heel wat mensen op de been. Nadat de geruchten over het oproer in Harlingen, dat ook al overgeslagen was naar Leeuwarden - 1 dode-, Franeker, Sneek en nog enkele Friese plaatsen(5), binnengekomen waren vond de gemeenteraad het eindelijk nodig om de prijs van het roggebrood te verlagen. Hoewel dit voor 17.00 uur bekend werd gemaakt, groeide de menigte 's avonds nog steeds aan. Aanvankelijk bestond deze vnl. uit vrouwen en kinderen, en was de stemming rustig. "Tegen de avond sloeg deze bedaarde houding in moedwil over, blijkbaar in het werpen met stenen naar de troepen en bepaaldelijk naar de patrouilles"(...) "ten gevolge waarvan een jongen door de politie in de wacht werd gezet"(6). Hierdoor ontstond verbittering, de menigte eiste de vrijlating van de jongen en ondersteunde zijn protest door het gooien van vrij zware stenen. Hierop werd de steun van de gewapende macht ingeroepen. De dragonders werden voor de deur van het raadhuis geplaatst en waren al direkt het doelwit niettegenstaande de geweren, die voor het oog van de menigte geladen werden. De mensen bleven de vrijlating van de jongen eisen, hoewel ze gewaarschuwd werden, dat er geschoten zou worden. Dit gebeurde dan ook, met de bekende desastreuze gevolgen.(7)

Al 's middags was de houding van de kommandant van de troepen (en de gemeentelijke overheid) tegenover ev. ordeverstoringen duidelijk geworden. In de vergadering van 28 juni van de gemeenteraad merkte hij op: "Ik heb toen nogmaals herhaald aan den Raad dat ik geweld met geweld zoude te keer gaan, waarop de Burgemeester mij in tegenwoordigheid van den Raad zeide, dat ik daartoe volkomen gemachtigd was".(8). Immers de rust moet tot elke prijs gehandhaafd blijven. Gezien het voorafgaande stelt Dave Gout de houding van de gemeenteraad wel erg begrijpelijk voor.

Dat de woede van de groepen, die de Grote Markt toen al verlaten hadden, zich niet richtte op de graanpakhuizen, maar op de graanhandelaren, lijkt ons niet zo onbegrijpelijk. Alle slachtoffers waren mensen, die bij de voedselvoorziening betrokken waren. Als plundering het enige motief van de menigte geweest was, zouden zij hun woede ook wel tegen andere rijken gericht hebben. Bovendien is er nauwelijks schade aangericht (9). Woede is meestal tegen personen gericht, en in dit geval waren dat uiteraard de graanhandelaren, die zich verrijkten door de hoge graanprijzen, terwijl de massa honger leed.

Dit zijn enkele aanvullingen bij het artikel van Dave Gout. Het leek ons niet zo zinvol te zoeken naar politieke motieven, die aan het oproer ten grondslag lagen. Zoiets vergt om te beginnen een definitie van wat een politiek motief is, en kan men een dergelijke woedeuitbarsting politiek noemen? Hoogstens is het een onbewuste vorm van verzet tegen de maatschappij. Politieke motieven voor stakingen en oproer kan men pas jaren later verwachten met het doorbreken van het klassebewustzijn.

Het zoeken naar een verband met de radikale beweging is heel interessant, maar o.i. slechts in 2e instantie, wanneer zij pogen 'in troebel water te vissen'(p.10) Een aanzet tot het oproer bij hen te verwachten lijkt ons, gezien de in de 19e eeuw bestaande kloof tussen de 'gegoede' en 'minvermogen' standen onmogelijk. Het was interessanter geweest als het hongeroproer in Groningen geplaatst was in de reeks van spontane uitbarstingen en stakingen, die zich in de 19e eeuw hebben voorgedaan.

1. Formsma, W.J. Historie van Groningen, Groningen, 1976, p. 453.
2. Resolutieën Gemeenteraad 1845, art. 5,7 pp. 175, 176.
3. Rapport B & W, dd. 30 juni 1847.
4. Diest Lorgion, E.J. Geschiedkundige beschrijving van de stad Groningen, dl. II, p. 317. Groningen, 1857.
5. Giele, J. De pen in de aanslag, p.52. Bussum, 1968.
6. Rapport B & W, no. 1335. 7. idem.
8. Aantekeningen uit stukken van het proces, G.A.Groningen, omslag 589 blauw.
9. Provinciaal Gerechtshof: arrest van lijfstraffelijke zaken nr. 33, 15 mei 1848.

reaktie op reaktie dave gout

Graag wil ik de mij door de Redaktie van Groniek geboden kans benutten om te reageren op de kritiek van Jack Hofman en Magdaleen Kingmans op mijn artikeltje "Het broodoproer te Groningen in 1847" in Groniek no. 49.

Hoewel het artikel de inhoud van mijn scriptie noodgedwongen gecomprimeerd moest weergeven, heb ik mij moeite gegeven er geen "slap aftreksel" van te maken. Ik geef toe dat een samenvatting altijd enigszins onbevredigend is, maar voor de geïnteresseerden zal de scriptie binnenkort in de leeszaal van het Gemeente- en Provinciaal Archief te raadplegen zijn. In de volledige tekst vindt men de door Jack en Magdaleen in hun noten terecht vermelde literatuur terug, die zij mij indirect verwijten niet geraadpleegd te hebben. Het zal duidelijk zijn dat die aanvullende kennis de strekking van mijn artikel geenszins wijzigt.

In mijn scriptie ben ik uitgegaan van een vraagstelling die ik ook in het Groniek-artikel summier heb aangestipt, nl. dat het er mij om gaat te zoeken naar ev. politieke motieven en/of organisatievormen van het oproer. Dat ik daarbij de gebeurtenis in een ruimer kader plaats is noodzakelijk, maar dat ik mij in de bespreking van dat kader moet beperken is logisch. Natuurlijk is het jammer dat daarbij "veel gegevens onder de tafel verdwijnen", maar bij elk onderzoek zullen interessante gegevens, die door de schrijver voor zijn betoog niet belangrijk geacht worden, onvoldoende belicht worden om zich te kunnen concentreren op de vraagstelling. Deze werkwijze is m.i. volkomen legitiem. Ik vind dan ook, dat het niet juist is te stellen dat bepaalde factoren niet voldoende behandeld worden als van te voren expliciet gezegd is, dat het accent anders gelegd wordt.

Een kritische bronnenbestudering houdt mede in dat men zich niet met de auteurs van die bronnen moet identificeren, maar in tegendeel proberen moet afstand te nemen van de aangeboden stof. Als Jack en

Magdaleen, die blijk geven van een goede belezenheid inzake de door mij gebruikte bronnen, deze nauwkeurig gelezen hebben, moeten zij met mij tot de slotsom komen, dat het voor de Raad van Groningen (de bourgeoisie of gezeten burgerij) volkomen duidelijk was dat het oproer voorbereid en georganiseerd was. Zij schreven immers aan de goeverneur "Verschillende omstandigheden wettigen het vermoeden dat deze verstoring der rust voorbedachtelijk heeft plaatsgehad". Mijn vermoeden was dat deze opmerking van de Raad wel zeer gekleurd zou zijn en dit heb ik dan ook niet als uitgangspunt genomen. Ik dacht duidelijk gemaakt te hebben dat de ec. omstandigheden voor een groot deel oorzaak waren van de opstand. Er moet een scheiding gemaakt worden tussen oorzaak en aanleiding en dat heb ik gedaan. Armoede, de hoge broodprijzen en het falende beleid van de overheid zijn oorzaken, het oproer in Friesland zou ik een aanleiding willen noemen.

Zoals uit het artikel al blijkt is het ook de mening van Robijns, die de opstandigheid in de 19e eeuw in een ruim kader bespreekt, dat plundering en baldadigheid duiden op het spontane karakter van de gebeurtenissen.

Welke betekenis moet ik hechten aan de zin "In het onderstaande willen we proberen enige aanzetten te geven voor een andere benadering", als in dat onderstaande geen nieuwe gezichtspunten naar voren komen en verderop bovendien gezegd wordt "gezien het voorafgaande stelt D.G. de houding van de gemeenteraad wel erg begrijpelijk voor"? Wordt hier een poging gedaan met aanhalingen uit mijn artikel een nieuwe visie op de zaak te geven? Verder vraag ik me af, wie er eigenlijk de houding van de magistraat heel begrijpelijk voorstelt.

Tenslotte komen bij mij een aantal vragen op bij het lezen van de zin "politieke motieven voor stakingen en oproer kan men pas verwachten met het doorbreken van het klassebewustzijn en dat is pas jaren later het geval." Dus, als ik het goed begrijp, na het verschijnen van het Communistisch Manifest in 1848. Welnu, als dat zo is, dan is het dus ook zo, dat alle oproer en stakingen vóór 1848 geen politiek motief kunnen hebben. Hoe moeten gebeurtenissen als de boerenopstand van 1525 in Duitsland, de Fronde en de Franse Revolutie dan verklaard worden?

café - saté

—HAVENZICHT—

Het adres voor

(SATÉ)

DIVERSE HAPJES

EN

'n LEKKER GLAS BIER

Billijke prijzen

LAGER DER A 37

GEOPEND VAN 20.00 u. - 02.00 u

STER-BOEK

import boekhandel

**Unieke korting
op alle boeken
15 - 50%**

STER-BOEK

import boekhandel

Voorstraat 3 en 8, Groningen

Winkel geopend maandag t/m vrijdag 12.00-17.00 uur

Wij importeren

- * grammofoonplaten MELODIA
- * postzegels
- * posters
- * boeken
 - kinderboeken
 - politieke literatuur
 - bellettrie
 - wetenschappelijke literatuur
 - medische literatuur
 - studieboeken russische taal
- * muziek literatuur
- * tijdschriften
- * reproducties
- * kunstboeken
- * kalenders
- * atlassen